

Amerikanisering

Nils Arne Sørensen

Noter

s. 2

Citaterne fra J.R. Keith Kellers kronik, ”Vort ameri-danske Sprog”, *Aalborg Amtstidende*, 11. november 1951, er, som alle andre citater i denne bog, nænsomt tillempet nutidig retskrivning og retstavning.

For andre sprogrøgtsartikler fra begyndelsen af 1950’erne, se Gert Andersen: ”Det nye Modersmaal”, *Berlingske Tidende*, 1. oktober 1950; Ulver Forchhammer: ”Begynder vi at tale amerikansk?”, *Information*, 6. september 1952; Aage Mogensen: ”American style, you know”, *Kristeligt Dagblad*, 12. december 1952; Fl. Vinding Kruse: ”Affekteret og vulgært sprog”, *Politiken*, 18. januar 1954; [Red.], ”Når sproget forfalder”, *Fyns Tidende*, 28. januar 1954; [Red.], ”Iskræm og varme hunde”, *Aalborg Amtstidende*, 28. maj 1955.

Citatet om ”vort modersmåls renhed og skønhed” stammer fra Thomas Rørdam: ”Om Modernmålets Værn”, *Højskolebladet*, 1885, s. 39-42.

Om sprogrøgt i Danmark i historisk perspektiv, se Henrik Galberg Jacobsen: *Sprogrøgt i Danmark i 1930erne og 1940erne*, København: Dansk Sprognævn, 1973, især 17-35.

Angsten for, at det danske sprog er ved at bukke under for amerikansk indflydelse, er med mellemrum dukket frem igen siden. Således blev Keith Kellers nyopfundne ord ”ameridansk” genopfundet i artikler i *Børsen* i 1964 (”Ameridansk”, 14. december 1964) og i *Politiken* i 1986 (”Om at tale ameridansk”, 19. april 1986). For et forholdsvis nyt bidrag, se den konservative politiker Per Stig Møllers kronik, ”Vort modersmål VAR dejligt”, *Berlingske Tidende*, 12. maj 2017.

s. 3

Oplysningen om, at ”hygge” er indlånt fra norsk, stammer fra sprogforskeren Otto Jespersens artikel, ”Sprogrøgt”, trykt i *Tilskueren*, 1902, s. 185-204.

For omfanget af indlån fra amerikansk-engelsk i de første årtier efter 1945 kan henvises til Helene Hye Christensen: *AmeriDansk? En analyse af amerikansk-engelsk' påvirkning af dansk i perioden 1945-1975* (2011), der kan læses på forskningsprojektet Amerikansk på Dansk' hjemmeside på SDU (kan let fremsøges via søgemaskine). Om indlån og den massive overvægt af (amerikansk)engelsk, se en række af bidragene i Margrethe Heidemann Andersen og Pia Jarvad (red.): *Yes, det er coolt. Moderne Importord på Dansk*, København: Dansk Sprognævn 2019.

Rebildfesternes historie kan man læse om i Helge V. Qvistorff: *De drog ud - men glemte ikke: Rebildfesten gennem 100 år*, Jysk Lokalhistorisk Selskab 2012 og Nils Arne Sørensen: "40 indianere på smukke hesterygge" (2009), der kan læses på forskningsprojektet Amerikansk på Dansk' hjemmeside.

s. 4

Den danske udvandring til USA blev først grundigt afdækket i Kristian Hvidt: *Flugten til Amerika eller Drivkræfter i masseudvandringen fra Danmark 1868-1914*, Aarhus: Universitetsforlaget 1972. En grundig behandling af udvandrernes amerikanske liv findes i Jørgen Grøngaard Jeppesen: *Danske i USA. En demografisk, social- og kulturgeografisk undersøgelse af de danske immigranter og deres efterkommere*, Odense: Odense Bys Museer 2005. En kort og forskningsmæssigt opdateret behandling får man i Jørn Brøndal: *Danske Amerikanere*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2020.

Den primære amerikanske betydning af ordet "amerikanisere" fremgår af opslaget "americanize" i *Oxford English Dictionary*, hvor betydningen "at blive amerikansk" er sporet tilbage til anden halvdel af 1600-tallet. Se online-udgaven, <https://www-oed-com.proxy1-bib.sdu.dk/view/Entry/6348?redirectedFrom=americanize#eid> (læst 14. september 2022).

Amerikanisering i betydningen efterligne/lade sig inspireret af noget, der har amerikansk rod, finder man i forskningslitteraturen mange bud på at definere. Det (i mine øjne) bedste er leveret af den hollandske samfundsforsker, Mel van Eltern, som definerer amerikanisering som "processes in which economic, technological, political, social, cultural, and/or socio-psychological influences emanating from America or Americans impinge on values, norms, belief systems, mentalities, habits, rules, technologies, practices, institutions, and behaviour of non-Americans." (Mel van Eltern: *Americanism and Americanization. A Critical History of Domestic and Global Influence*,

Jefferson NC 2006, s. 103). Analytisk er det imidlertid ikke nok at definere amerikanisering; man skal også tænke over, hvordan ”amerikanske ting og tanker” bearbejdes og overføres fra USA og ikke mindst, hvilke motiver eller interesser, der ligger bag. Her er den tysk-amerikanske historiker, Volker Berghahns begreb ”Americanizers”, som dækker personer og institutioner – amerikanske og ikke-amerikanske - der aktivt fremmer disse processer, nyttigt til at skærpe vores blik for, at historiske processer som amerikanisering kræver aktører (Se Volker Berghahn: ”Conceptualizing the American Impact on Germany: West German Society and the Problem of Americanization (1999)”; der er tale om et paper Berghahn fremlagde på en konference på det tyske historiske institut i Washington, DC, i 1999, og det kan læses på instituttets hjemmeside, se http://webdoc.sub.gwdg.de/ebook/p/2005/ghi_12/www.ghi-dc.org/conpotweb/westernpapers/berghahn.pdf (læst 14. september 2022). Grundlæggende har forskningen om amerikaniseringen diskuteret tre hovedforklaringer på, hvordan man overordnet skal tolke denne. For det første som modernisering, dvs. overførslen af amerikanske ting og tanker er sket ud fra forestillingen om, at de er overlegne og vil sikre en positiv udvikling i modtagerlandet. For det andet som amerikansk (kultur)imperialisme, hvor drivkraften søges i amerikanske ambitioner om at vinde indflydelse eller ligefrem hegemoni uden for USA. For det tredje som kulturmøde, hvor der især er blevet lagt vægt på modtagernes aktive rolle i både at udvælge og bearbejde amerikanske ”ting og tanker” (for en kort præsentation af disse forklaringer se min artikel, ”Kulturmøder, selvkolonisering og imperialisme. Om USAmericaniseringen af Europa”, i Sissel Bjerrum Fossat m.fl. (red.): *Transnationale historier*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2009). Det er vigtigt at påpege, at disse processer historisk set også er stødt på modstand, og Berghahns Americanizer-begreb skal derfor suppleres med et blik for Anti-Americanizers.

s. 5

Den første gang Det Kgl. Biblioteks database for digitaliserede danske aviser, *Mediestream*, registrerer ordet ”amerikanisere”, er i artiklen ”Udtog af den engelske Oberst Leicester Stanhopes Reise til Grækenland i 1823 og 1824”, trykt i *Den Vest-Siællandske Avis eller Slagelse Ugeblad for den uden- og indenlandske Historie og for Dagens vigtigste Nyheder*, 17. juni 1825.

De Tocqueville er citeret fra den danske oversættelse, *Demokrati i Amerika*, bd. 1, København: Information 2013, s. 22. I den grundlovgivende rigsforsamlings debatter 1848-49 henvises der i alt 15 gange til Amerika – flere gange med henvisning til Tocqueville. Men det skal tilføjes at USA på

ingen måde er en central reference i debatterne, og de vigtigste inspirationskilder til grundloven var i stedet den belgiske og den norske forfatning. Jf. *Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen*, 1-2, København 1848-49, og Niels Clemmensen: "The Image of Britain in the Danish Constitutional Debate c. 1848-1970", i Jørgen Sevaldsen (ed.): *Britain and Denmark. Political, Economic and Cultural Relations in the 19th and 20th Centuries*, København: Museum Tusulanum Press 2003.

s. 6

For den økonomiske udvikling i USA og især udviklingen af industriel masseproduktion i USA, se David A. Hounshell: *From the American System to Mass Production, 1800-1932: The Development of Manufacturing Technology in the United States*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1984; Walther Licht: *Industrializing America*, Baltimore: John Hopkins University Press, 1995 og Benjamin C. Waterhouse: *Land of Enterprise: A Business History of the United States*, New York: Simon & Schuster 2017. Om Henry Ford og betydningen af indførelsen af samlebåndet kan man bl.a. læse i David Nye: *America's Assembly Line*, Boston MIT Press 2013 og Jonathan Levy: *Ages of American Capitalism. A History of the United States*, New York: Random House 2021, s. 325-354.

s. 7

Valdemar Jacobsen-citatet stammer fra hans rejsedagbog, der er i privat eje. Jacobsen var ikke kun imponeret over landbrugsmaskiner, men også de mange biler, butikker, skyskrabere – USA var et "teknikkens land", skrev han. Ikke alt var dog godt. Jacobsen, der hjemme i vendsysselske Uggerby var en aktiv skikkelse i Indre Mission, fandt, at mange amerikanere, han mødte, var udpræget materialistiske. Udsagn om "Dollarsjægere, som mener, at penge er det højeste gode" var ingen ros. Jacobsens historie kender jeg, fordi han var min oldefar.

s. 8

Om amerikansk populærkultur henvises til Martha Bayles' korte og skarpe artikel, "Popular Culture" i Peter H. Schmuck & James Q. Wilson (eds.): *Understanding America. The Anatomy of an Expectational Nation*, New York: Public Affairs 2008. For en grundig og underholdende behandling, se LeRoy Ashby: *With Amusement for All: A History of American Popular Culture*, Lexington: University of Kentucky Press 2006.

s. 10

Citaterne om Thomas Edison er fra *Næstved Avis*, 8. juli 1878, *Kjøge Avis*, 4 juli.1878; *Horsens Avis*, 31. juli 1878 og *Sjællands-Posten*, 8. november 1881.

Fremstillingen af Thomas B. Thrige bygger på Taage Kaarsted og Per Boje: *Thomas B. Thrige primus motor. Fra el-industriens barndom*, Odense 1983. Citaterne er herfra, s. 28 og s. 170.

s. 12

Citatet om ”det praktiske og kulturelle samarbejde” er fra ”Love for Danmarks Amerikanske Selskab”, artikel 2. Lovene og en liste over de stiftende medlemmer findes i RA, Danmark-Amerika Fondet og Fulbright Kommissionen 1014-2006 (herefter DAF), Danmarks amerikanske Selskab 1914-1957. Citat om den ”beskedne løn” stammer fra et brev ASF’s formand Henry Goddard Leach to Ernst Michaelsen, 20. marts 1935. Brevet og oplysninger udvekslingen i mellemkrigstiden findes i RA, DAF, Danmarks amerikanske Selskab 1914-1957, læg: Korrespondence med American Scandinavian Foundation 1930-1945, og Bestyrelsesberetning dateret 30. januar 1936, i *ibid*, læg: Danmarks Amerikanske Selskab, Generalforsamlinger 1930-1945. Jeg har skrevet mere indgående om Danmarks Amerikanske Selskab (og andre udvekslingsprogrammer fra 1910’erne, men især fra 1945 til 1970’erne) i artiklen, ”Den bedste måde til udveksling af viden”. Dansk-amerikanske udvekslingsprogrammer ca. 1945-70”, i Lene Sofie Bak mfl. (red.): *Skrivekunst. Kulturelle og kulturhistoriske studier. Festskrift til John T. Lauridsen*, bind 2, København: Det kongelige Bibliotek 2016.

s. 13

Rektor Harald Westergaards tale om Taylorsystemet blev trykt med titlen ”Om det menneskelige Arbejde. Tale ved Universitetets Aarsfest” i *Gads danske Magasin*, 10, 1916, 193-198. En barsk kritik af Taylors system fra et socialdemokratisk perspektiv kan man læse i Martin Andersen Nexø: ”Taylor-Systemet!”, kronik i *Social-Demokraten*, 21. januar 1915.

Den københavnske Ford-fabriks historie kan man læse om hos Lars K. Kristensen: *Between Denmark and Detroit: Ford Motor Company A/S and the Transformation of Fordism 1919-1966*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2021 og sammes artikel ”Da Ford bragte fremtiden til København», i *Æra*, 2:2, 2022. Se også Michael F. Wagner: ”Domesticeringen af Ford i Danmark. Den kulturelle tilegnelse af Ford og fordismen, 1920-1940”, i Nils Arne Sørensen (red.): *Det amerikanske forbillede? 1920-70*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2011. Thorvald Stauning talte ved en fest afholdt i Nimb i forbindelse åbningen af fabrikken og er citeret efter referatet i

Nationaltidende 16. november 1924. Her opsummeres statsministerens tale således:

”Fordværkstederne var danske plejebørn, og her i Danmark var vi gode plejeforældre”. Citatet fra *Social-Demokraten* er også fra den 16. november 1924.

s. 14

Om det amerikanske reklamebureau JWT’s københavnske erfaringer og bredere om amerikansk inspiration i den danske reklamebranche kan man læse i Morten Bendix Andersen: *Sælgere for et amerikansk forbrugsimperium? Studier i amerikaniseringsprocesser i reklamebranchen i Danmark 1920-1965*, upubl. Ph.D.-afhandling, Institut for Historie, Kultur og Samfundsbeskrivelse, SDU 2011.

s. 15

Der er en kort plotfokuseret og ikke særlig rosende omtale af ”Mille, Marie og Mig” i Morten Piil (red.): *Danske film fra A til Z*, København: Gyldendal, 2. udg., 2000, s. 352. Mere klog på sammenhænge mellem film, swingmusik og kønsroller bliver man af Rasmus Rosenørns artikel, ”Filmsteatret swinger”, i Nils Arne Sørensen (red.): *Postordrecowboys og andre fortællinger om danskernes møde med Amerika*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2017.

s. 16

At der allerede i 1919 blev tilbudt undervisning i jazz-dans på danske danseskoler, fremgår af annoncer for Johanne Gottliebsens Danseskoler i *Østsjællands Folkeblad*, 1. oktober 1919, og for Otto Lützens Danseskole i *Svendborg Avis*, 8. november 1919. Lütken underviste også i en anden ny dans: Honoluluvals. Modsat jazzen har den ikke sat sig spor (og her får man næsten lyst til at sætte en Smiley).

J.F. Coopers *Den sidste Mohikaner* (engelsk: *The Last of the Mohicans*, 1826) udkom første gang på dansk i 1827-28; *Læderstrømpe* i 1828 (med titlen *Colonisterne*; engelsk: *The Pioneers*, 1823); *Prærien* i 1830 (med titlen *Steppen*; engelsk: *The Prairie*, 1827); *Hjortedræber* i 1845-46 (med titlen *Vildtskytten*, engelsk: *The Deerslayer*, 1841) og *Stifinder* i 1854 (med titlen *Stifinderen*; engelsk: *The Pathfinder*, 1840). Jf. Dansk Forfatterleksikon, <https://danskforfatterleksikon.dk/1850u/u595.htm> (læst 14. september 2022).

s. 17

Et par typiske titler på hæfter fra Litteraturselskabet A/S er *Texas Jack – Amerikas berømteste Indianerfjende* og *Texas-Jægeren Vildtdræber – nye Fortællinger fra det fjerne Vesten*.

Litteraturen om den amerikanske filmindustri er mildest talt enorm. Et godt sted at begynde er de relevante kapitler i Kristin Thompson and David Bordwell globalt anlagte *Film History: An Introduction*, New York: McGraw Hill, 4th ed., 2019. Den klassiske fremstilling af filmens danske historie er Niels Jørgen Dinesen og Edvin Kau: *Filmen I Danmark*, København: Akademisk Forlag 1983. Oplysninger om markedsandele og billet salg er hentet heri. En fornemmelse af den popularitet, som filmstjernerne nød kan man få ved at undersøge hvor hyppigt de blev nævnt i tidens aviser via Mediestream. Mange af omtalerne skyldes dog at deres navne dukker op i reklamer for film.

s. 19

Brug af dans og musik – ofte jazz (inspireret) – i Hollywood-film er behandlet i Rasmus Rosenørn: *Swing – Unge og Pop*, upubl. ph.d.-afhandling, Aarhus Universitet 2013, især kapitel 4.

s. 20

Den klassiske, grundige fremstilling af jazzmusikkens tidlige Danmarkshistorie er Erik Wiedemann: *Jazz i Danmark – i tyverne, trediverne og fyrerne: En musikkulturel undersøgelse*, København: Gyldendal 1982. Citaterne om modtagelsen af Louis Armstrong i København 1933 stammer fra *Politiken*, 20. oktober 1933.

s. 21

Citatet fra Erik Wiedemanns disputats, *Jazz i Danmark*, er fra bd. 1, s. 195-196. Det drejede sig om Jens Warnys (1893-1979) orkester.

Citatet fra Knud Sønderbys *Midt i en Jazztid* er fundet på s. 144-145 i Tranebogsudgaven (København: Gyldendal 1961).

s. 22

Georges Duhamels *Red dig, Europa* blev udgivet af Haases Forlag, og det omtalte omslag var tegnet af Arne Ungermann (1902-1981). Bogen udkom i 1931 også på engelsk, hollandsk, svensk, tjekkisk og tysk. Interviewet med Duhamel, som der citeres fra, kan under overskriften: ”Red dig Europa!”. En Samtale med Georges Duhamel, læses i *Viborg Stift-Tidende*, 19. september 1931.

s. 23

Den citerede kritiske anmeldelse stammer fra *Dagens Nyheder*, 13. oktober 1931. Det første citat fra ledende ungtkonservative er fra Poul Meyer, der var næstformand i KU; det andet fra ungdomsorganisationens formand Aksel Møller. Meyer er citeret fra Wiedemann: *Jazz i Danmark*, bd. 1, s. 239; Møller fra Aksel Møller: *Ungkonservatisme*, København: Nyt Nordisk Forlag 1936, s. 102 (citatet er fra artikel, der først blev trykt i *Dagens Nyheder*, 21. maj 1935). De bekymrede stemmer fra ”foreningen mod smudspresen” er citeret fra Søren Hein Rasmussen: ”Nick Carter: Amerikas største opdager”, i Nils Arne Sørensen (udg.): *Postordrecowboys og andre fortællinger om danskernes møde med Amerika*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2017, s. 36.

s. 24

Citatet om Hollywoodfilm stammer fra *Betænkning angaaende Oprettelse af en Filmcentral m.v.*, Justitsministeriet 1937. Det var skuespiller, instruktør og tekstforfatter Ludvig Brandstrup (1892-1949) der omtalte Armstrong som ”den sorte brøleabe”; som man ved selvsyn kan forvisse sig om i filmen ”København, Kalundborg og ?” fra 1934. Karakteristikken indgår i Brandstrups introduktion af Armstrong og hans orkester i filmen.

Otto Gelsteds digt, ”Reklameskibet”, blev første gang trykt i digtsamlingen *Jomfru Gloriant*, København: Levin og Munksgaard 1923. Hartvig Frisch’ advarsel mod amerikansk kultur fra 1926 fremsatte han i en tale for socialdemokratiske (borgerlige) konfirmander i København; her citeret efter Dinnesen og Kau: *Filmen i Danmark* s. 72. I *Social-Demokratens* referat af talen er ordlyden lidt anderledes, men budskabet det samme: ”I bliver voksne i en tid, hvor I vil opleve at se den

amerikanske pengekultur blive indført i Europa; men det er ikke den I skal dyrke. Hold jer til den gamle, europæiske folkekultur. Det er den, hvori I ved læsning og studier skal dygtiggøre jer til at styre samfundet". (*Social-Demokraten*, 11. oktober 1926). Citaterne fra Frisch' kulturhistorie stammer fra Hartvig Frisch: *Europas Kulturhistorie*, København: Henrik Koppels Forlag, bd. 2, 1928, s. 560-561.

s. 25

Staunings udtalelser faldt på et møde om arbejdsløshedsbekæmpelse i Ingeniørforeningen, 5. oktober 1938, som efterfølgende blev refereret i fagbladet, *Ingeniøren*, 1938, s. 160-68 og 178-182. Her citeret fra Søren Toft Hansen: *Rationaliseringsdebatten i Danmark 1918-1947 – Industriledelse, Produktivitet og Social Fred, Jern- og Metalindustrien som Eksempel*, upubl. ph.d.-afhandling Aalborg Universitet 2002, s. 293-294. Sammensætningen af den danske arbejdsstyrke inden for industri- og håndværk er beregnet ud fra *Haandværks- og Industritællingen*, 1935, fra Danmarks Statistik.

At masseproduktionens følgesvend i USA var nedslidte arbejdere, var et gennemgående træk i de analyser af "Amerikanske Tilstande", som socialdemokratiske intellektuelle som Gustav Bang (1871-1915), C.V. Bramsnæs (1879-1965) og Herbert Iversen (1890-1920) lavede i århundredets første to årtier. Men de amerikanske arbejdere havde netop ikke opbygget en stærk bevægelse til at forsvare deres interesser. Se analysen i Niels Finn Christiansen: "USA – et socialdemokratisk dilemma", i Nils Arne Sørensen (red.): *Det amerikanske forbillede*, s. 331-335.

s. 26

For formuleringen om et USA præget af "økonomisk ragnarok", se *Politiken*, 8. november 1932 (i en artikel om det amerikanske præsidentvalg); for det typiske USA-billede som værende præget af "tempo, teknik og dollarsjagt", se *Aalborg Amtstidende*, 19. oktober 1938, i en anmeldelse af Steinbecks roman, *Dagdriverbanden*.

For rosende anmeldelser af *Vredens Druer*, se *Politiken*, 27. august 1939, *Social-Demokraten*, 2. september 1939, *Herning Avis*, 15. september 1939, *Ærø Venstreblad*, 28. september 1939 og *Roskilde Avis*, 22. september 1939. At bogen blev en salgsucces fremgår af en annonce fra forlaget, der proklamerede: "Tallene taler" og oplyste, at bogen godt to måneder efter udgivelsen var trykt i 12.000 eksemplarer (annonce fra Gyldendal, bragt i *Nationaltidende*, 8. november 1939).

Om Louis Armstrongs mindre succesfulde koncerter i Odense 1933 kan man læse i Poul Duedahl: "Den sorte kunst kommer til byen", i Nils Arne Sørensen (red.): *Postordrecowboys*, mens oplysninger om filmudbuddet er hentet hos Dinnesen og Kau: *Filmen i Danmark*.

s. 27

Oplysningerne om udviklingen i salget af biografbilletter fra fra Dinnesen og Kau: *Filmen i Danmark*. Annoncen fra Nørreport Bio for "Mr. Smith Goes to Washington" er set i *Politiken*, 4. december 1942, sammesteds omtales det, at der er tale om en repremiere.

For udviklingen under besættelsen, se Hans Hertel: "Storebror Sam og den forbudne frugt. Amerikansk litteratur og kultur i Danmark før og efter 1945 – et overblik", i Søren Hein Rasmussen og Rasmus Rosenørn (red.): *Amerika i dansk kulturliv 1945-75*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2010, s. 11-24. Oplysningen om billetrationeringen på Det Kgl. Teater er hentet fra *Horsens Social-Demokrat*, 17. april 1943.

s. 28

Hvem Hvad Hvor: Politikens Aarbog 1946, s. 414-416 og 454f. For antallet af trykte eksemplarer, se *Hvem Hvad Hvor 1947*, kolofonen.

s. 30

Nationaltidendes artikel om ambassaden blev trykt i avisen den 27. maj 1954. Fremstillingen bygger også på behandlingen af indvielsen i *Aftenavisen*, *Demokraten*, *Hejmdal*, *Politiken* og *Social-Demokraten*, samme og følgende dag.

s. 31

Lis Groes er citeret efter *Samvirke*, 1952, nr. 9, s. 7.

s. 32

Den amerikanske stats udvekslingsprogrammer i de første årtier efter 1945 har jeg med fokus på Danmark behandlet i artiklen "Den bedste måde til udveksling af viden". Dansk-amerikanske udvekslingsprogrammer ca. 1945-70", mens man kan læse om den amerikansk stats støtte til ballet og musicals i de tre skandinaviske lande i Sigrid Øvreås Svendal: *Come Dance with US*.

Amerikansk påvirkning på scenedansen i Skandinavien 1950-1980, upubl. Ph.d.-afhandling, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo 2014.

s. 33

Oplysningen om, at Benny Holst hentede inspiration i pladesamlingen på den amerikanske ambassades bibliotek, stammer fra Henrik Marstal: ”Ved det store, stygge Storkespringvand. Fordanskninger af 1960’ernes amerikanske protestsangskultur”, i Søren Hein Rasmussen og Rasmus Rosenørn (red.): *Amerika i dansk kulturliv 1945-75*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2010, s. 169.

George Marshalls tale kan læses på Marshall Foundations hjemmeside (både den version, som blev uddelt til pressen, og en transskription af, hvad Marshall faktisk sagde den eftermiddag i Harvard Yard – den eneste forskel er Marshalls indledende tak for indbydelsen til at tale (og for den æresgrad, han havde modtaget tidligere på dagen) og nogle afsluttende sætninger, hvor han undskyldte at have brugt lejligheden til at tale om udenrigspolitiske emner, men understregede, at han mente, at det var bydende vigtigt, at den amerikanske befolkning forstod den meget alvorlige situation). Se <https://www.marshallfoundation.org/marshall/the-marshall-plan/marshall-plan-speech/> (læst 10. juli 2021). For en grundig behandling af baggrunden for Marshallplanen og de amerikanske motiver og mål, se Michael J. Hogan: *The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe, 1947–1952*, Cambridge University Press 1989.

s. 35

Danmarks beslutning om at takke ja til Marshallplanen og de politiske og økonomiske tanker og stridigheder om anvendelsen af hjælpen og især modydelsesmidlerne er blevet behandlet af historikeren Leon Dalgas Jensen i en række artikler. Her trækkes især på ”Mod en langsigtet erhvervs politik. De erhvervs- og industripolitiske spørgsmål som anvendelse af modydelsesmidlerne rejste” og ”Nogle tal om Marshallplanen og hjælpen til Danmark” (begge i *Økonomi og Politik*, 60, nr. 4, 1987) samt ”Denmark and the Marshall Plan, 1947-48: The Decision to Participate”, *Scandinavian Journal of History*, 14, 1989. Desuden har jeg trukket på Sissel Bjerrum Fossat: *Den lille pige med iskagen. Marshallplan, produktivitet og amerikanisering*, Odense: Syddansk Universitet 2015, s. 19-57.

s. 36

De mange studieture under det tekniske bistandsprogram er fornemt analyseret i Sissel Bjerrum Fossat: *Den lille pige med iskagen*.

s. 37

DAF's årsrapporter findes i selskabets arkiv på Rigsarkivet; alders- og kønsfordeling blandt praktikanter er baseret på American Scandinavian Foundations kartotek over udvekslede, som er konsulteret på fondets hovedkvarter i New York. For de statslige udvekslingsprogrammer og for DAF's rolle i udvekslingsarbejdet, se min artikel, ”Den bedste måde til udveksling af viden”. Dansk-amerikanske udvekslingsprogrammer, ca. 1945-70”.

s. 38

En grundig analyse af, hvordan den erhvervede viden fra studierejserne blev omsat til praksis inden for landbruget finder man i Sissel Bjerrum Fossat: ”Mekaniseringen af landbruget – mekanikplevver og djævelskab eller det moderne familiebrugs fremtid?”, i Nils Arne Sørensen (red.): *Det amerikanske forbillede. Dansk erhvervsliv og USA, ca. 1920-1970*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2011, s. 58-74. Det er herfra jeg har oplysningerne om Helge Rosenstand Schacht. Oplysningerne om Kristen Jakobsen bygger på en samtale jeg havde med ham i forbindelse med et foredrag, jeg holdt på Bjedstrup Aftenhøjskole i 2020, og på oplysninger i American Scandinavian Foundations arkiv over praktikanter og stipendiater, som jeg har gennemgået i New York.

s. 39

Oplysningerne om, hvordan Mads Clausen hentede inspiration i USA, er hentet hos Per Boje og Hans Chr. Johansen: *En iværksætter*, Odense Universitetsforlag 1994. Hvordan Otto B. Lindhardt omsatte sine amerikanske erfaringer i praksis på Gyldendal, har han skrevet om i sine erindringer, *Var det ikke nemmere at købe Gyldendal? Historier fra et forlæggerliv*, København: Gyldendal 2011, s. 29-35, 45-46 og 121-128. Hvordan Jens Peter Koch lærte af amerikanerne, har Johs. Nørgaard Frandsen fortalt i sin artikel, ”Det lille hus på parcellen. Amerikanske inspirationer i dansk forstadsbyggeri og -miljø 1955-1980”, i Dorthe Gert Simonsen og Iben Vyff (red.): *Amerika og det gode liv. Materiel kultur i Skandinavien i 1950'erne og 1960'erne*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2011, s. 160. Klaus Rifbjerg er citeret fra *Information*, 9. december 2011. Hvordan FDB systematisk udnyttede den viden, man indhentede på Marshallplanens studieture, er

behandlet i Kåre Ørum Andersen: ”FDB som amerikaniseringsagent i dansk detailhandel efter 1945” og Marianne Rostgaard: ”Mrs. Consumer og fremvæksten af selvbetjeningsbutikker i Danmark”, begge i Nils Arne Sørensen (red.): *Det amerikanske forbillede*; Ebbe Groes er citeret efter ”Kærnen i vor debat må være: Hvordan skaffer vi tilstrækkeligt mange tilstrækkeligt store butikker”, *Samvirke*, juli 1962.

s. 40

For Herman Sallings amerikanske inspirationskilder, se Jan Cortzen: *Herman Salling*, København: Børsen 2001, s. 80-90.

Citatet af Georg Andrézen er fra hans bog, *Dette forbløffende Amerika*, Aarhus: Forlaget Aros 1949, s. 9, mens Lis Groes er citeret fra *Samvirke*, 15. maj 1952.

s. 41

For de amerikanske drømmekøkkener, se Iben Vyff: ”Hvilke amerikanske drømmekøkkener? Forhandlinger af USA i dansk køkkenkultur i 1950’erne og 1960’erne”, i Simonsen og Vyff (red.): *Amerika og det gode liv*. Om de mange amerikanske biler, se igen Andrézen: *Dette forbløffende Amerika*, s. 12, og de tørre tal i *United Nations Statistical Yearbook 1949-50*.

Den systematiske analyse af reklamerne i *Samvirke* finder man i Kåre Ørum Andersen: *FDB som Americanizer?*, speciale, historiestudiet, SDU Odense 2008, s. 67-76.

s. 42

Eksemplerne på de mange amerikanske referencer i reklamer er fundet i bladene *Alt for Damerne*, *Billed-Bladet*, *Hjemmet*, *Samvirke* og *Vi Unge*. De første fire er gennemgået i årene 1948, 1952 og 1958, mens *Vi Unge* er gennemgået 1964, 1966 og 1968.

s. 43

Den første Jolly Cola-reklame er bevaret i Albanis arkiv, Odense Stadsarkiv. Artikel og billede om ”Født til velstand” blev bragt i *Billed-Bladet*, nr. 50, 1958.

s. 44

Om ordet ”forbrugersamfund” på dansk, se Dansk Sprognævns Udklipsarkiv. Oplysningerne om udviklingen af antallet af tv-licenser og personbiler er hentet i de relevante årgange af Danmarks Statistiks *Statistisk Årbog*. For parcelhusboomet, se Olaf Lind og Jonas Møller: *Alle tiders*

parcelhuse 1860-2012, København: Gyldendal 2012. Carportens amerikanske historie og stjernearkitekten Frank Lloyd Wrights rolle i udbredelsen af den kan man læse om her: <https://www.thenbypress.com/the-surprisingly-interesting-history-of-the-carport/> (læst 20. juli 2021). Carportens indtog i Danmark får man en klar fornemmelse af gennem en søgning på de digitaliserede aviser ved hjælp af Det Kgl. Biblioteks database Mediestream. Her fremgår det, at ordet får sit gennembrud i danske aviser i 1960, hvor søgningen finder det 912 gange; fem år senere er tallet 8.985; i 1970 er det 26.777; i 1975 56.651 og 1980 95.590. I denne periode blev der opført ca. 450.000 parcelhuse i Danmark.

Artiklen om storcentret som fremtidens indkøbsform stod at læse i *Samvirke*, maj 1964, s. 8-9. Oplysningerne ud ekspansionen af Føtex-kæden er hentes i Dorte Søholm: ”Danmarks første føtex-butik åbnede i 1960 i Aarhus”, <https://www.museumaarhus.dk/viden/historier-om-aarhus/handel-og-design/foetex/> (læst 15. september 2022).

s. 45

Aage Knudsen er citeret fra ”Et centrum i storbyens periferi”, *Politiken*, 1. april 1966, s. 18-19.

For et overblik over tegneseriernes historie i USA og Europa, se Dominique Dupuis: *Au début était le jaune, une histoire subjective de la bande dessinée*, Montrouge: Édition PLG 2005, mens fokus er snævrere amerikansk i den grundigere Keith M. Booker (ed.): *Encyclopedia of Comic Books and Graphic Novels*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2010. Et tiltrængt feministisk perspektiv giver Jill Lepore: *The Secret History of Wonder Woman*. New York: Knopf, 2014. Om tegneseriernes danmarkshistorie kan man læse i *Dansk Mediehistorier* andet og tredje bind og særligt for perioden 1945-60 i Peter Knoop Christensen m.fl.: *Amerikanisering af det danske kulturliv 1945-58*, Ålborg Universitetsforlag 1983.

s. 47

Kampagnen mod den kulørte litteratur (der havde paralleller i mange vesteuropæiske lande i 1950'erne) er behandlet af Søren Hein Rasmussen: ”Tegneseriekrigen. Skolelærernes kamp for Danmarks ungdom i 1950'erne”, i Merete Bøge Pedersen og Anne Trine Larsen (red.): *Det bedste selskab. Festskrift til Jens Engberg i anledning af halvfjerdsårsdagen*, København: SFAH 2006.

Oplysningerne om *Illustrerede Klassikere* og *Classics Illustrated* er fremsøgt på nettet. Historien om Disneys Crockett er primært baseret på de grundige wikipedia-opslag om Disneys tv-produktioner, om spillefilmen og om temasangen. Desuden oplysninger fra The Internet Movie Data Base.

s. 49

Artiklen om Disney og Crockett blev bragt i *Politiken*, 10. juli 1955. Den fokuserer på merchandise og fortæller at Disneys danske kontor ”stolt” oplyser, at Disneyfigurer i 1954 havde solgt varer for 15-20 mio. kr. Oplysningerne om den danske ”Crockett-feber” er hentet i *Politiken*, 22.-26. april og 20. maj 1956. Den danske version af Davy Crockett-sangen kan man bl.a. høre på YouTube, mens oplysningerne om Karen Brunés stammer fra hjemmesiden Biblioteksvagten, <https://www.biblioteksvagten.dk/tidligere-svar.php?quid=150024-bibvagt:d251ab19-921c-d394-555b-939fa49b6ab4> (læst 22. juli 2021).

s. 50

Afsnittet om betydningen af western i drengeuniverser bygger i betydelig grad på egne erindringer fra en opvækst i en landsby på Djursland og siden i Herning i 1960’erne. Arvegods fra onkler i form af western- og nybyggerromaner og westernlegetøj fra 1940’erne fylder også godt op, når jeg tænker tilbage på disse år. Mine egne erindringer er blevet bekræftet, når jeg har talt med jævnaldrende og lidt yngre mandlige bekendte, men det ville selvfølgelig pynte at få det underbygget af et bredere kildemateriale. Det samme gælder den svagere amerikanisering af pigernes legeunivers. Hula-hop (eller hula-hoop, som var den dominerende stavemåde) ringen kom til Danmark i efteråret 1958 og fik dillens karakter i 1959 – ikke kun for børn; Restaurant Skoven i Odense annoncerede i oktober 1958 for en ”forlovelsesfest”, hvor der var indlagt demonstration af ”hula-hoop dans” (jf. annonce i *Fyns Social-Demokrat*, 29. oktober 1958), mens man på Langeland måneden efter ligefrem arrangerede en konkurrence der skulle kåre den kvindelige Langelandsmester i hula-hoop dans (jf. *Ærø Venstreblad*, 19. november 1958). Skildringen af Barbie-dukkens tidlige danmarkshistorie er baseret på artikler og annoncer i *Politiken*, 10. november 1964, 29. marts 1965 og 21. november 1965.

s. 51

Tallene om unge er hentet i ”Færre børn men flere at forsørge”, *Samvirke*, 1960, s. 10-11. *Billed-Bladets* artikel om de unge rige med titlen ”Rig Ungdom” findes i nr. 7, 1958.

For den tidligste brug af teenage-begrebet i Danmark, se *Ordbog over det danske Sprog*, <http://ordnet.dk/ods/>, opslag ”teenage” og ”teenager” (læst 16. september 2022). Juleannoncen om teenagers juleønsker er set i *Politiken*, 13. december 1951.

Ungdomskommissionens undersøgelse af unges filmvaner findes i *Ungdommen og Fritiden*. Betænkning afgivet af Ungdomskommissionen, København: Schultz 1952, s. 145-146, 156-158, 303-327.

s. 52

For cowboybukser, se Dorthe Gert Simonsen: ”Jeansklædte koreografier. Amerikanske forbilleder for tøj og kropskultur i Danmark 1950-1975”, i Simonsen og Vyff (red.): *Amerika og det gode liv*.

s. 53

Citatet om Elvis Presley er fra *Se og Hør*, 2. november 1956. Jeg skylder Rasmus Rosenørn tak for denne henvisning. For den danske reception af Elvis Presley, se Bertel Nygaard: *Elvis i Danmark*, København: Gad 2020 og samme: ”Støj fra det fjerne. Afstandsoplevelser af Elvis Presley i 1950’ernes Danmark”, i *Temp* 26, 2023 (hvor Nygaard skarpt og interessant påpeger, at de danske kritikere af Elvis i 1956 efter al sandsynligvis aldrig havde hørt en Elvisplade endsige set ham. Deres kritik var importeret direkte fra USA). Amerikanernes møde med Elvis kan man bl.a. læse om i Peter Guralick & Ernst Jorgensen: *Elvis Day by Day*, New York: Ballentine Books 1999, mens Uta G. Poiger har skrevet interessant om den tyske reception af Presley vest og øst for jerntæppet i *Jazz, Rock, and Rebels. Cold War Politics and American Culture in a Divided Germany*, Berkeley og LA: University of California Press 2000.

S. 54

En veloplagt skildring af rock’n’roll i Danmark findes hos Jens-Emil Nielsen: *Rock’n’roll – musik eller galskab? Dansk rock 1956-1960*, Frederiksberg: Forlaget Her & Nu 2010. Rock’n’roll urolighederne i Randers kan man læse om i *Randers Dagblad og Folketidende*, 15.10.1956.

Citatet om at der ”rokkes og rulles af alle kræfter” er fra artiklen ”Rock’n’roll er god nok”, *Fritidsklubben – de unges eget blad*, Okt.-Nov. 1956, s. 6-7, mens oplysningerne om Hollywoods

brug af rock'n'roll er hentes hos Rasmus Rosenørn: *Swing*. Niels Skousen er citeret fra hans erindringer, *Herfra hvor jeg står*, København: Gyldendal 2011, s. 75-82.

s. 55

Reportagen fra Tommy Steeles koncerter i Aarhus findes i *Demokraten*, 18. april 1956.

s. 56

Tallene for den Amerikanske uddannelseseksplosion er hentet i Thomas D. Snyder: *120 Years of American Education. A Statistical Portrait*, U.S. Department of Education 1993, table 19 og 24. De danske tal er hentet i Hans Chr. Johansen: *Danmark i Tal. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bind 16, København: Gyldendal og Politiken 1991, s. 51. I 1960 var det kun 6 % af en ungdomsårgang, der blev studenter, men den danske uddannelseseksplosion tog så småt fart i 1960'erne. Det store ryk kom først i 1970'erne: I 1981 fik 35 % af en årgang studentereksamen. For en grundig fremstilling af udviklingen af ungdomskulturer i USA (og Frankrig, Italien og UK) kan der henvises til Arthur Marwick: *The Sixties*, Oxford: Oxford University Press 1998.

s. 58

Langelinje-love-in'en fandt sted 5. august; en måned tidligere havde der været en tilsvarende *happening* i Kongens Have. Se *Politikens* omtaler, 8. juli, 5. og 6. august 1967. Der var dog ikke tale om tilløbsstykker. Ved happeningen i Kongens Have i juli deltog if. avisen omkring 100 unge.

s. 59-61

For udviklingen af den nye amerikanske kvindebevægelse, se Arthur Marwick: *The Sixties*, s. 88-89 og 679-690, samt Ellen Willis: "Radical Feminism and Feminist Radicalism", *Social Text*, Spring - Summer, 1984, No. 9/10, URL: <https://www.jstor.org/stable/466537>. Min skildring af andenbølgefeminismen i Danmark bygger på Sissel Bjerrum Fossat: "Røde strømper – med hvide og blå stjerner på", i Nils Arne Sørensen (red.): *Postordrecowboys*,; litteratursøgninger på bibliotek.dk samt Drude Dahlerups standardværk om rødstrømpebevægelsen, *Rødstrømperne*, København: Gyldendal 1998, og Anne Brædders *Femø*, Aarhus Universitetsforlag 2021.

s. 62

Begrebet *The New Frontier* lancerede John F. Kennedy i sin tale, da han accepterede nomineringen som det demokratiske partis præsidentkandidat den 15. juli 1960; løftet om at sende en mand til månen fremsatte han i en tale i september 1962. ”New Frontier”-talen kan ses, høres og læses her <https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/historic-speeches/acceptance-of-democratic-nomination-for-president>; ”man on the moon” talen bl.a. her: <https://www.theatlantic.com/science/archive/2019/07/apollo-moon-landing-jfk-speech/593899/> (begge læst 1. oktober 2021).

Om danskernes syn på Kennedy som de kom til udtryk i danske medier og i kondolencebreve til Jacqueline Kennedy, se min artikel ”... og han var også så pæn’. Danske syn på John F. Kennedy 1960-64”, i Thomas Wegener Friis og Kristine Midtgaard (red.): *Diktatur og Demokrati. Festskrift til Kay Lundgreen-Nielsen*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2010.

Citaterne med kommunistisk USA-kritik er fra hhv. den kommunistiske partiavis, *Land og Folk*, 30. juni 1959, og Carl Madsen: *Vi skrev loven*, København: Vendelkær 1968, s. 193. For den bredere konsensus om den kritiske holdning til amerikansk (populær)kultur i 1950’erne, se Hans Hertel: ”Storebror Sam og den forbudte frugt”, s. 24-30.

s. 63

For avisernes interesse for racediskrimination i USA, se Theis Hansens utrykte speciale, *Negerproblemet. Amerikabilleder i danske aviser og amerikansk propagandas dækning af det amerikanske racespørgsmål 1957-65* (historiestudiet, SDU 2008); for kondolencebrevene, se min artikel ”... og han var også så pæn”. Et markant eksempel på en antikommunist, der fordømte den amerikanske jagt på kommunister, er *Informations* chefredaktør, Erik Seidenfaden (1910-1990), der i et foredrag i 1953 gik så vidt, at han ønskede, at nogen ville skyde kommunistjægerens førstemand, senator Joseph McCarthy (1908-1957), en kugle for panden. Se hans ”McCarthyismen, Amerika og os”, i *Fremtiden*, nr. 10, 1953, 14-15 og 18-24. For synet på McCarthyismen i dansk presse, se Theis Hansen: ”McCarthyismen – og Amerikas. McCarthyismen i den danske presse”, i Klaus Petersen og Nils Arne Sørensen (red.): *Den kolde Krig på Hjemmefronten*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2004.

Den radikale statsminister Hilmar Baunsgaards reaktion på mordet på Robert F. Kennedy er citeret fra *Politiken*, 6. juni 1968.

s. 64

Græsrodsbevægelserne mod Vietnamkrigen er behandlet i Johs. Nordentoft og Søren Hein Rasmussen: *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-82*, Odense Universitetsforlag 1991, 74-148. For de borgerlige partiers generelt proamerikanske, men ikke sprækkefri holdning, se Thomas Agesen Nielsen: *De danske borgerlige partiers holdning til USA og dennes krig i Vietnam 1964-1975*, utrykt speciale, historiestudiet, Syddansk Universitet, Odense, 2009. Peter Brixtofte er citeret herfra (hans artikel "Hvor er det liberale blevet af?" blev trykt i *VU-nyt*, marts 1968). En grundig behandling af fire danske avisers dækning af krigen findes i Kenneth Lund: *Papirkrigerne*, utrykt speciale, Center for Historie, SDU 2005. Dele af resultaterne kan læses i hans tidligere artikel, "Papirkrigerne: Pressens Vietnamkrig 1964-1973", i Klaus Petersen & Nils Arne Sørensen (red.): *Den kolde krig på hjemmefronten. Berlingske Tidende* er refereret herfra.

s. 65

For den amerikanske økonomis problemer fra begyndelsen af 1970'erne, se Jonathan Levy: *Ages of American Capitalism. A History of the United States*, New York: Random House 2021, 544-583 (og for et bredere politisk-økonomisk Perspektiv, Judith Stein: *Pivotal Decade. How the United States Traded Factories for Finance in the Seventies*, New Haven: Yale University Press 2010). Problemerne i amerikanske bilindustri er behandlet i David Nye: *America's Assembly Line* (2013), s. 187-191. Mary Nolan analyserer, hvordan de amerikanske økonomiske problemer svækkede forestillingen om USA som økonomisk forbillede i Vesteuropa generelt i *The Transatlantic Century. Europe and America, 1890-2010*, Cambridge University Press 2012, s. 282-293.

s. 66

Den japanske bilindustri udvikling er fint analyseret i Nye, *America's Assembly Line*, s. 192-204. Erza Vogels bog *Japan as Number One* blev udgivet af Harvard University Press i 1979. Jeg skylder mine kolleger, erhvervshistorikerne Per Boje og Jeppe Nevers tak for oplysninger om dansk erhvervslivs syn på Japan i 1970'erne og 1980'erne.

s. 68-69

Reklamevideoen for Reagan fra 1984 kan bl.a. ses her

<https://www.youtube.com/watch?v=pUMqjc2IcWA> (set 15. december 2021). Francis Fukuyamas berømte artikel, "The End of History?", blev offentliggjort i *The National Interest*, no. 16, 1989. Et hurtigt overblik over Reagan-årene i USA kan man få i Bjøl og Poulsen: *USA's historie*, København: Gyldendal 2021, s. 457-476. For først optrapningen, så afviklingen af den kolde krig kan henvises til den bredt anlagte fortælling i David Walker: *The Cold War*, London: 4th Estate 1993, s. 252-323 og John Lewis Gaddis: *Den Kolde Krig*, København: Gyldendal 2006, s. 249-329 (der lægger stor vægt på de centrale aktører), mens den økonomiske udvikling bl.a. er behandlet i Levy: *Ages of American Capitalism*, s. 595-632.

Den lange tradition for at hente inspiration i USA på Handelshøjskolen i København/CBS kan man læse om i Kurt Jacobsen og Anders Ravn Sørensen: *CBS gennem 100 år*, s.l., s.a. (men 2017).

s. 70

Harm Schröters argument for, at tiden fra midten af 1980'erne udgør amerikaniseringens tredje bølge er konkret udfoldet i hans fine oversigtsværk, *Winners and Losers. Eine kurze Geschichte der Amerikanisierung*, München: Beck 2007.

Poul Schlüter er citeret fra Niels Wium Olesen: *Poul Schlüters tid*, København: Gad 2018, 235. Min fremstilling af, hvordan Schlüter-regeringens "genopretningspolitik" i høj grad byggede på 'hjemmelavede' løsninger bygger på samme. Den udbredte forestilling om, at den nyliberale omstilling, som kom til at præge vestlige økonomier fra 1980'erne, havde sine rødder i Washington og på Wall Street, er blevet overbevisende kritiseret af Rawi Abdelal i *Capital Rules* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press 2009), hvor han påviser, at udviklingen snarere skubbes frem af internationale økonomiske samarbejdsorganisationer som IMF, World Bank og OECD og ikke mindst EF-samarbejdet. For et markant eksempel på sammenligning af Schlüter og Thatcher, se SF's leder Gert Petersen (1927-2009) i Folketinget, i hans kritik af Poul Schlüters åbningstale i oktober 1982. Citeres i Olesen: *Schlüter*, 58.

s. 71

Om hiphoppen i Danmark, se Rune Skyum-Nielsen: *Nr. 1: Dansk hiphopkultur siden 1983*. København: Informations forlag 2006; og Mads Krogh, og Birgitte Stougaard Pedersen (red.): *Hiphop i Skandinavien*. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2008 – og lyt til Pelle Peter Jensens podcast-serie fra DR, *Den Nye Stil*, <https://www.dr.dk/lyd/p3/den-nye-stil-historien-om-dansk-rap> (senest lyttet til 16. september 2022). Jeg skylder Mogens Michelsen og Rasmus Rosenørn tak for oplysninger om hiphop.

s. 72

Tal for både antal solgte biografbilletter og hvilke film, der har solgt flest billetter, kan man for tiden fra 1976 og frem finde på Danmarks Statistik, se <https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/kultur-og-fritid/film-og-teater/biografer-og-film> (læst 19. september 2022). For tidligere tal, se Klaus Bruhn Jensen (red.): *Dansk Mediehistorie* bd. 2 og bd. 3. Siden bogen er gået i tryk, er tallene for 2021 blevet tilgængelige. De afslører, at James Bond-filmen ”No Time to Die” (der er produceret i UK) klemte sig ind på 9. pladsen over de mest set film (og altså fortrængte ”Løvernes konge” til en 11. plads.).

s. 73

Over et overblik over fjernsynets danmarkshistorie, se Bruhn Jensen (red.): *Dansk mediehistorie*, København: Samleren, bd. 3, 1997, s. 118-177 (forfattere: Ib Bondebjerg, Stig Hjarvard, Klaus Brúhn Jensen og Henrik Søndergaard) og samme: *Dansk mediehistorie*, Frederiksberg: Samfundslitteratur, bd. 4, 2. udg., 2016, s. 75-98 (forfatter: Henrik Søndergaard). Jens Frederik Lawaetz er citeret fra artiklen ”Fjernsynet er på vej”, *Alt for Damerne* 1953, nr. 2; Ole Espersen fremsatte sin udtalelse i TV-avisen, 31. oktober 1985. Klippet kan ses her: <https://www.youtube.com/watch?v=FVWFHeZVyCc> (set 18. november 2021). Jeg skylder Sissel Bjerrum Fossat tak for henvisningen hertil. I Folketingets debat om en ny radio- og tv-lov i 1973 møder man et tilsvarende kritisk syn på amerikansk tv hos Venstres ordfører, Johan Philipsen (1911-1992), der bl.a. begrundede sit partis modstand mod et konservativt forslag om dansk reklame-tv med en henvisning til de gyselige amerikanske tv-reklamer. Jf. Thorsten Borring Olesen: *Anker Jørgensens tid*, Kbh: Gad 2017, s. 90. For Philipsens indlæg, se *Folketingstidende 1972-73*, sp. 834.

Oplysningerne om, hvor få amerikansk producerede tv-programmer, der blev vist i Danmarks Radio bygger på en gennemgang af TV-programmer for perioden 1960-80. Der er foretaget systematiske læsninger af programmerne første hele uge af februar og første hele uge af oktober hvert femte år.

s. 74

Oplysningerne i programindholdet i de københavnske lokal-tv stationer er hentet hos Bruhn Jensen (red.): *Dansk Mediehistorie*, bd. 3, s. 163-166.

s. 75

TV-programmet for nytårsdag 1988 har jeg læst i *Politiken*. Behandlingen af udviklingen omkring amerikansk producerede programmer fra 1988 til 1998 bygger på en systematisk gennemgang af TV-programmer for uge 43 i 1988 og 1998.

s. 77

Afsnittet om amerikansk mad og madkultur beskæftner sig gennemslags i Danmark før o. 1980, bygger på Caroline Nyvang: "A l'américain – amerikansk mad i danske kogebøger 1945-70, i Dorthe Gert Simonsen og Iben Vyff (red.): *Amerika og det gode liv 1950-70*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2011, og på oplysninger hentet i *Nye ord i Dansk*, <https://dsn.dk/ordboeger/nye-ord-i-dansk/>; oplysninger fra Kellogg's hjemmeside: https://www.kelloggs.dk/da_DK/who-we-are/our-history.html (begge læst 20 december 2021) og en "distant reading" i Det Kgl. Biblioteks database af digitaliserede danske aviser med søgeordene "havegrill", "bøfsandwich" og "hamburgers" ved hjælp af programmet Smurf (<http://labs.statsbiblioteket.dk/smurf/>) kombineret med stikprøvekontrollæsning via Mediestream og for tiden efter 1990 databasen Infomedia.

s. 78

De amerikanske fastfoodkæders entre i Danmark er helt kort behandlet i Jan Ulrik Grathwohl: "På restaurant og værtshus" i George Nellemann m.fl. (red.): *Dagligliv i Danmark i vor tid*, bd. 2, København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 1989. Langt flere informationer kan fremsøges på nettet, fx i dansk Wikipedias opslag om McDonald's, se her [https://da.wikipedia.org/wiki/McDonald%27s_\(læst_19._september_2022\)](https://da.wikipedia.org/wiki/McDonald%27s_(læst_19._september_2022)). Udviklingen i antallet af McDonald's-restauranter frem går af årsrapporterne fra McDonald's Danmark A/S, som for årlige

fra 2006 er tinggamle på firmaets hjemmeside, se <https://www.mcdonalds.com/dk/da-dk/om-mcdonalds-danmark/okonomi.html> (læst 19. september 2022). Ungdomskulturen omkring burgerbarerne får man et fint indtryk af i DR-serien ”Besat af USA” (afsnittet om 1970’erne). Fagbevægelsens succesfulde kamp mod McDonald,s, er grundigt dokumenteret på Arbejdermuseets hjemmeside, se <https://www.arbejdermuseet.dk/vidensamlinger/arbejderhistorien/temaer/fagbevaegelsen/boykot-mcdonalds/> (læst 19. september 2022). *Berlingske Tidendes* originale, men mislykkede forsøg på at introducere begrebet ”bærbare bønner”, kan man læse i artiklen ”Den bærbare bønne”, 2. november 2000.

Af pladshensyn har jeg fravalgt at skrive om kuglegrillens sejrsgang i Danmark siden 2000, selv man med god ret kan sige, at den historie hører med, når emnet er amerikaniseringen af danske spisevaner de sidste årtier. Men i noterne er der ikke de samme stramme regler for omfanget af teksten, så her kommer en kort udgave af kuglegrillens danmarkshistorie med fokus på gennembruddet omkring 2000:

Kuglegrillen blev opfundet i USA i 1952 af George Stephen (1921-1993), der var ansat på Chicago-virksomheden Weber Bros. Metal Works. Kuglegrillen blev sat i produktion i 1952. Den blev først solgt som ”George’s Barbecue Kettle”, men hurtigt kendt som Weber Grill. Som sådan blev den importeret til DK fra 1991, men den blev først succes fra 2000. Succesen skyldtes i høj grad musikeren Jan Glæsel (1958-) og hans hustru, Miriam, der med både entusiasme og succes formidlede deres forelskelse i kuglegrillen, som kunne bruges til stort set alt – inklusive juleanden og flæskestegen, som man kan læse i foromtalen i et tv-program fra 1998, hvor Glæsel-parret delte deres grill-entusiasme med seerne (jf. ”TV-foromtale, *Ekstra-Bladet*, 14. juli 1998). Året efter lagde *Jyllands-Posten* spalteplads til et interview med Glæsel, der kun kan karakteriseres som tæt på ren reklame for den amerikanske grill – i forbindelse med artiklen blev læseren introduceret for udvalget og priserne på Weber griller (”En musiker med mange griller”, *Jyllands-Posten*, 15. april 1999). I artiklen fortalte ægteparret om planer om at skrive en kokebog om Weber Grill mad. Den blev realiseret i samarbejde med den danske importør af Weber Grillen og udkom i foråret 2000 med titlen *Brug ”låget” når du griller*. Bogen blev solgt i byggemarkeder og coop-kæden Kvickly, og Glæsel-ægteparret promoverede efterfølgende kokebog og griller på en salgstourné til byggemarkeder rundt om i landet. Denne offensiv blev fulgt op i sommeren 2000, hvor Glæsel optrådte med segmentet ”Glæsels Grillskole” i DRs underholdningsprogram, ”Fællessang på Bakken”, der blev sendt fredag aftener i den bedste sendetid (det førte bl.a. til en hvas kritik af, at

DR-programmet var slet skjult reklame – ”Skjult reklame i DR”, *Ekstra-Bladet*, 7. juli 2000). At succesen var hjemme, har enhver kunnet forvise sig om i byggemarkeder og supermarkeder – og i både sommerhuse og villahaver – lige siden, hvor grillmad i kuglegrillens version 2.0 er slået igennem på en måde, som den mere ydmyge åbne havegrill aldrig opnåede. Historien om Weber grillen er på mange måder en klassisk amerikaniseringshistorie, hvor teknologien er importeret fra USA, men tilpasses til danske forhold med opskrifter på flæskesteg, juleand og biksemad, og den danske succes skyldes dygtigt entreprenørskab af alliancen Glæsel-Weber. Denne historie selvfølgelig bejstret på Weber Danmarks hjemmeside, se <https://www.weber.com/DK/da/company/en-eventyrlig-fort%C3%A6lling-om-weber-i-danmark/weber-48979.html> (læst 3. oktober 2022). For Weber grillens amerikanske historie, se Maya Wei-Hass: ”The Story of the Weber Grill Begins with A Buoy”, i *The Smithsonian Magazine*, 2 September 2016, læst her <https://www.smithsonianmag.com/innovation/story-weber-grill-begins-buoy-180960335/> (læst 3. oktober 2022).

s. 78-79

Historien om udviklingen af cola er for perioden frem til 1960’erne grundigt (og for perioden frem til 1980’erne mere overfladisk) behandling behandlet i Klaus Petersen og Nils Arne Sørensen: ”Tørstens allerbedste ven”, *Historisk Tidsskrift* 108, 2008. Jf. også Søren Askegaard og Fabian F. Csaba: “The good, the bad and the jolly: taste, image and the symbolic resistance to the coca-colonisation of Denmark” , i Stephen Brown, & Anthony Patterson (eds.): *Imagining Marketing. Art, Aesthetics and the Avant-Garde*, London: Routledge 2000 og Konkurrencestyrelsen: Carlsbergs overtagelse af Coca-Cola Tapperierne (2000), se <https://www.kfst.dk/media/13838/20010530-afgoerelse-carlsbergs-overtagelse-af-cocacola-tapperierne.pdf>, og <https://faktalink.dk/titelliste/coca/cocadanm> . Tal for udviklingen i salget af sodavand generelt og coca-drikke specifikt for 2000 og 2020 e hentet dels i Skatteministeriet, dels hos Bryggeriforeningen. Det gennemsnitlige forbrug af sodavand pr. indbygger steg fra o. 50 l i 1980 til knap 100 l i 2000, jf. Forebyggelseskommissionen: *Vi kan leve længere og sundere. Forebyggelseskommissionens anbefalinger til en styrket forebyggende indsats. Betænkning 1506*, København 2009, s. 137.

s. 79

Fitnesskulturens udvikling i Danmark kan man læse om i en lang række af publikationer af Kasper Lund Kirkegaard. Her skal især fremhæves *Fra muskelmasse til massebevægelse : indblik i den kommercielle fitness-sektors historie*, Idrættens Analyseinstitut 2007, *Overblik over den danske fitness-sektor : en undersøgelse af danske fitnesscentre*, Idrættens Analyseinstitut 2007, ”Fitnesskultur mellem lyst og pligt”, i *Forum for Idræt*, nr. 2, 2010 og *Fitnesskultur.dk: fitness-sektorens historie, de aktive udøvere og breddeidrættens kommerialisering*, upubliceret ph.d.-afhandling, Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet 2012. For et internationalt perspektiv, se Jesper Andreasson & Thomas Johansson: ”The Fitness Revolution. Historical Transformations in the Global Gym and Fitness Culture”, i *Sport Science Review*, 23, 2014.

s. 80

Om udviklingen af Jane Fondas Work-Out giver wikipedia-opslaget ”Jane Fonda’s Work-Out” et glimrende overblik (https://en.wikipedia.org/wiki/Jane_Fonda%27s_Workout – læst 22. september 2022), men se også opslaget om Jane Fonda i Nancy Hendricks: *Popular Fads and Crazes Through American History*, Santa Barbara: ABC-CLIO 2018. Omtalen i *Jyllands-Posten* blev bragt 1. maj 1983.

s. 81

”Dagens Kondi” er citeret fra *Politiken*, 27.8.1970, s. 14. Forfatterne til den amerikanske bog *Jogging* (med den lokkende undertitel *A Physical Fitness Program for All Ages*) var atletiktræneren Bill Bowerman og hjertelægen W.E. Harris.

Jane Aamunds artikel med titlen ”Bliv ved til det brænder” blev trykt i *Berlingske Tidende*, 23. oktober 1983. Se også Mette Vibe Utzon: ”Prisen for et godt helbred”, *Penge og Privatøkonomi* 1988, 9, s. 10-13, og ”Træd dig i topform”, *Berlingske Tidende*, 1. juli 1999.

s. 82

Interviewet med formanden for Odense Bodybuilder- og Motionscenter kan læses i *Fyns Stiftstidende*, 10. oktober 1982.

s. 83

Charlotte Bircow fortæller selv sin historie i DR-programmet *Besat af USA: 90'erne* fra 2020. *Tænks* undersøgelse blev bragt i *Tænk* 4, 1995, s. 18-21. 2012-tallene er fra Kulturministeriets *Danskernes Kulturvaner 2012*, tabel 7.4, og for 2015-tallene, se *Politiken*, 30. april 2015. I 2018 havde Danmarks største fitnesskæde, Fitness World Group, 73 % flere medlemmer end Dansk Boldspil Union. DBU's medlemstal (330.000) kan findes på DBU's hjemmeside, <https://www.dbu.dk/om-dbu/medlemstal/>. Fitness World Groups danske medlemstal (572.000) fremgår af *Fitness World Group Annual Report for 2018*, <https://www.fitnessworld.com/dk/media/Om-FW/%C3%85rsrapport/Aarsrapport-Fitness-World-Group-2018.pdf> (begge læst 14. april 22).

S. 84

Om Radiserne tidlige Danmarkshistorie, se Charles M. Schulz: *Radiserne. De bedste striber 1950-1959*, København: Cobolt 2005, 8. For ”nuser”, se *Nye Ord i Dansk*, <https://dsn.dk/ordboeger/nye-ord-i-dansk/> (læst 20. december 2021). Ordet registreres som forekommende i denne betydning fra 1960, men de anførte eksempler på brug er senere: fra 1969 og 1975. Jeg har dog lokaliseret brug af ”nuser” i betydningen sød eller nuttet i en artikel i *Aalborg Amtstidende* fra 9. juni 1967, hvor ordet blot bruges uden forklaring – det forventes altså alment kendt som andet end hundnavn! Min datter (f. 1996) kender ordet, men ikke som et, der aktivt bruges af hendes jævnaldrende. Anmeldelsen af det tredje nummer af seriehæftet om Radiserne står i *Ærø Avis*, 24. oktober 1962.

s. 85

Om Baseballs noget mistrøstige danmarkshistorie kan man læse på Dansk Softball Forbunds hjemmeside, <https://www.softball.dk/om-softball/historien/> (læst 22. september 2022). Iflg. denne blev de første baseballklubber i Danmark dannet i midten af 1970'erne. Dansk Baseball og Softball Forbund blev oprettet i 1978 og medlem af Danmarks Idrætsforbund (DIF) i 1987. Men selv om der blev skabt organiserede rammer, hører sporten fortsat til de helt marginale i Danmark. Baseball og Softball gik organisatorisk hver sin vej i 2008, og kun Softballforbundet er fortsat medlem af DIF. I 2020 havde det iflg. DIF's hjemmeside ca. 900 medlemmer.

For ”Maskernes Nat”, se Dansk Filminstituts filmdatabase, <https://www.dfi.dk/viden-om-film/filmdatabasen/film/maskernes-nat> (læst 22. september 2022). Det omtalte tv-program er for den 23. maj 1990 og er læst i *Politiken*. At halloween overhalede fastelavn hvad angår avisomtaler,

fremgår af en søgning i Infomedias database over landsdækkende aviser for perioden 1990-2021. Søgeord: halloween, fastelavn.

s. 86

Afsnittet om og belæg for detailhandelens centrale rolle når det gælder introduktionen af halloween i Danmark bygger på . ”Gå væk din ånd”, *Aktuelt*, 21. oktober 2000; ”BR og Græskarmanden”, *Politiken*, 22. oktober 2000; ”Uha...lloween”, *Berlingske Tidende*, 26. oktober 2000; ”Du store Græskarmand”, *samme*, 27. oktober 2000; ”Århus fejrer halloween”, *Jyllands Posten*, 27. oktober 2000; ”Nye skikke: Stor interesse for udenlandske skikke”, *samme*, 28. oktober 2000; ”Allehelgensaften: På jagt efter gys og onde onder”, *samme*, 30. oktober 2000; ”Vi er vilde med gys”, *samme*, 31. oktober 2000; ”Skræk eller slik!”, *Information*, 31.10.00. Om halloween i tv-serier, se Wikipedia: List of [Halloween](https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Halloween_television_specials) television specials,

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Halloween_television_specials (læst 20. December 2021).

Citatet nederst på siden fra Dansk Supermarkeds informationschef stammer fra ”Gå væk din ånd”, cit. Som eksempel på detailbranchens forsøg på at få danskerne til at overtage andre amerikanske traditioner kan nævnes et eksempel fra 2021, hvor coop.dk i et nyhedsbrev spurgte sine kunder: ”Har du kalkunen klar til Thanksgiving”. coop.dk’s nyhedsbrev om kalkunen tikkede ind i min e-mailboks 22. november 2021 (se

https://mad.coop.dk/inspiration/verdenskoekkener/amerikansk?utm_content=thanksgiving&utm_content=https%3A%2F%2Fmad.coop.dk%2Finspiration%2Fverdenskoekkener%2Famerikansk%3Futm_content%3Dthanksgiving&utm_source=Coopmad-nyhedsbrev&utm_medium=email&utm_campaign=20211122_uge_46_mandag). Om

Rebildfesterne, se Nils Arne Sørensen: ”Fyrre indianere på smukke hesterygge”, *Amerikansk på Dansk’ Amerikaniseringshistorie* juni 2009. Burde være tilgængelig på projektets hjemmeside, men linket er i skrivende stund desværre dødt. Kan rekvireres ved henvendelse til forfatteren.

s. 87-88

For kritiske historier om Black Friday i USA, se fx *Jyllands-Posten*: ”Sort fredag på amerikansk” (kronik), 9. december 2007; samme: ”Årets kalkunfest kvæles i slagtilbud”, 24. november 2011, og *Politiken*: ”Klunker og kalkuner”, 24. juni 2012. I de samme år kunne man på avisernes erhvervssider læse om Black Friday som udtryk for forbrugeradfærd og dermed en indikator for den amerikanske økonomis tilstand. For en kort, faktuel og helt ukritisk introduktion til Black Fridays

amerikanske historie kan henvises til BlackFriday.com: <https://blackfriday.com/news/black-friday-history#:~:text=The%20term%20%22Black%20Friday%22%20originated%20in%20Philadelphia.%20In,looking%20for%20deals%20post-Thanksgiving%2C%20calling%20it%20%E2%80%9CBlack%20Friday.%E2%80%9D> (læst 22. september 2022). Interesserede kan let grave mere kritiske behandlinger frem på nettet! Gennemgangen af Black Fridays danske historie siden 2013 bygger på følgende: *B.T.*: ”Black Friday: Fætter BR gik i sort”, 30. november 2013; *B.T.*: ”Black Friday slog alle rekorder”, 2. december 2014; *Berlingske Tidende*: ”Storcentre går i sort”, 26. november 2015; *B.T.*: ”Debat: DAGENS SPØRGSMÅL: Hvad synes du om ’Black Friday’”, 27. november 2014; *Politiken*: ”Danskerne kan ikke lide Black Friday men shopper alligevel”, 7. december 2019; *Jyllands-Posten*: ”Black Friday slog alle rekorder”, 1. december 2015; *Jyllands-Posten*: ”Ugetilbud slog Black Friday”, 29. november 2020. Oplysningerne om Sverige og Tyskland er hentet i svensk og tysk Wikipedias opslag om Black Friday.

For et overblik over computeriseringen og digitaliseringen af Danmark frem til midten af 2010’erne, se Klaus Bruhn Jensen: *Danske mediehistorie*, bd. 4 (2. udg.), især s. 11-32, 57-74 og 271-298. Udviklingen i danskernes brug af internettet siden ca. 2005 kan man få et overblik over gennem Kulturministeriets årlige rapporter, *Mediernes udvikling i Danmark* (som kan downloades her: <https://mediernesudvikling.kum.dk/2021/internetbrug-og-sociale-medier/> - senest tilgået 28. september 2022). Heraf fremgår det, at 91% af danskerne i 2013 havde adgang til internettet hjemme; det tal var i 2020 – under covid-pandemiens første bølge – vokset til 99%. Mens 60% af befolkningen i alderen 16-89 år brugte sociale medier i 2012, brugte 86% af hele befolkningen i 2020 sociale medier (og endnu flere – 90% - havde en profil på mindst ét SoMe). 68% af befolkningen angav at de brugte SoMe flere gange dagligt. Facebook var fortsat danskernes foretrukne sociale medie – 79% af befolkningen havde en profil dér i 2020 (men Messenger var med 72% næsten lige så udbredt).

s. 92

Som eksempel på advarsel om ”amerikanske tilstande” i dansk politik kan henvises til interview med statsminister Poul Nyrup Rasmussen i *Politiken* i 1995, hvor han talte om – ganske vist ”sat på spidsen” – ”en afsmitning fra amerikanske sæbeoperaer og dramatiske krimiserier med kraftige persontegninger til det politiske liv”,

og advarede mod, at vi risikerede at få ”amerikanske tilstande med endnu mere politisk foragt og et langt mere opsplittet samfund” (*Politiken*, 12. februar 1995). I forbindelse med valgene i 1998 og 2001 vrimler det i de trykte medier med referencer til ”amerikanske tilstande” og især folketingsvalget som værende reduceret til et ”præsidentvalg”. Her blot en håndfuld eksempel (men led selv videre i databasen ”Infomedia”!): I 1998 fx *B.T.*, 2. marts, *Politiken* 4. marts, *Aktuelt* 9. marts og *Jyllands-Posten*, 12. marts. I 2001 fx *Jyllands-Posten*, 18. november, *Politiken*, 18. november, *Berlingske Tidende*, 20. november og *Kristeligt Dagblad*, 20. november.

For Lis Groes’ udtalelse i 1952, se denne bog s. xx, for Mette Vibe Utzon, se ”Prisen for et godt helbred”, *Penge og Privatøkonomi* 1988, 9, 10-13.

s. 94

Citatet fra *Jyllands-Posten* er fra 23. april 2000.

At ”amerikanske tilstande” optæder i næsten 2.800 artikler i landsdækkende aviser i perioden 1990-2021 bygger på på en søgning på databasen *Infomedia*. Antallet af hits er præcis 2.787. En interessant og markant undtagelse fra den negative betydningstillæggelse er en lille bog, skrevet af Anders Fogh Rasmussens søn, Henrik, se Henrik Fogh Rasmussen: *Amerikanske tilstande*. Forlaget Center for Politiske Studier, 2007.

s. 95

En fornemmelse af, hvor videbegærlige og innovationslystne danskere, hvis nysgerrighed kom til at sætte præg på Danmark, søgte hen, kan man få ved at læse *Kraks Blå Bog*. I 1950 henviste 29 % af de biograferede til udenlandske erfaringer – fleste til tyske (49 %), britiske (44 %) og franske (40 %), mens 32 % havde været på uddannelses- eller arbejdsophold i USA. I 1970 var billedet noget anderledes. Nu anførte 33 % udlandserfaringer, men USA var med 55 % rykket op på en klar førsteplads. Storbritannien med 45 %, Tyskland med 31 % og Frankrig med 24 % var dog fortsat stærkt repræsenteret. Billedet er det samme i 1990, men her fylder franske og tyske erfaringer markant mindre end tidligere. Se *Kraks Blå Bog* for 1950, 1970 og 1990. Tallene er baseret på en systematisk stikprøvelæsning af hver 10. biografi i bøgerne.

Et godt indtryk af amerikansk sports marginale gennemslagskraft får man gennem oversigten over medlemsforbund og deres medlemstal på DIF's hjemmeside, <https://www.dif.dk/om-dif/organisation/forbund> (læst 15. april 2022).

For det kulinariske felt som et, hvor de sproglige indlån ikke er amerikanske, se interview med sprogforskeren Henrik Gottlieb i *Politiken*, 25. november 2021: ”På dansk kan man i det mindste høre hvad man fejler”. Om amerikanske indlån kan der også henvises til hans disputats, *Echoes of English: Anglicisms in minor speech communities – with special focus on Danish and Afrikaans*, Berlin: Peter Lang 2020

s. 97

Mary Nolan bruger udtrykket om det bredere Atlanterhav i sin analyse af udviklingen af forholdet mellem Europa og USA for tiden siden 1990 i bogen, *The Transatlantic Century. Europe and America 1890-2010*, Cambridge UP 2012, s. 331-355.

For Kuisels profeti i 2000, se hans artikel ”Americanization for Historians”, *Diplomatic History*, 2000. Tyve år senere havde Kuisel ændret opfattelse; nu argumenterede han for, at USA's rolle som inspirationskilde og trendsetter inden for populær- og forbrugskultur betød, at det fortsat er mere rammende at tale om amerikanisering end globalisering på disse områder. Se Richard F. Kuisel: ”The End of Americanization? or Reinventing a Research Field for Historians of Europe”, i *Journal of Modern History*, 92, 2020, 602-634.

David Harvey fremanalyserede sin opfattelse af globaliseringens særtræk i bogen, *The Condition of Postmodernity*, Oxford: Blackwell 1989, hvor han dog ikke anvender begrebet globalisering. Tilsvarende definitioner finder man få år senere hos sociologerne Anthony Giddens: *The Consequences of Modernity*, Stanford University Press 1991 (dansk 1994), og Roland Robertson: *Globalization*, London: Sage 1992.

s. 99

Begrebet Den Store Acceleration - dvs. den eksponentielle vækst i en lang række centrale samfunds- og naturmæssige fænomener som fx befolkningstal, vandforbrug, energiforbrug, forbrug af kunstgødning, antallet af udryddede arter og omfanget af CO₂-udledning, der kan registreres siden

ca. 1950 - vandt indpas i diskussionen om bæredygtighed og klimakrise takket være W. Steffen m.fl.: *Global Change and the Earth System: a Planet under Pressure*, New York Springer-Verlag, 2004, hvor klimaforskere illustrerede denne udvikling i en række *Great Acceleration Graphs*. En udgave, hvor disse grafer er opdateret til midten af 2010'erne findes i Will Steffen m.fl.: "The Trajectory of the Anthropocene: The Great Acceleration" i *Anthropocene Review*, 2, nr. 1, 2015. Problemstillingen behandles fra et historisk perspektiv i en række af bidragene i tidsskriftet *Temps* temanummer om bæredygtighedshistorie (nr. 24, 2022).

Begrebet *Green Friday* blev tilsyneladende først lanceret af den amerikanske miljøorganisation Green Friday Foundation, Inc., grundlagt i 2008. Her slog begrebet ikke an (organisationen er registreret som inaktiv allerede fra 2009), men fra 2015 er det atter vundet frem, og igen fra et amerikansk udgangspunkt. Der er selvfølgelig tale om et bevidst modbegreb til Black Friday. Som klimabevidst kritik af forbrugerisme har Green Friday via aktivistkredse og NGO'er bredt sig geografisk – men også til globale virksomheder som IKEA, der siden 2020 har erstattet Black Friday med en genbrugsorienteret Green Friday. For begrebet Green Fridays historie og fænomenets udvikling, se https://opencorporates.com/companies/us_vt/0085358; <https://matadornetwork.com/change/age-black-friday-ending-era-green-friday-just-begun/>; <https://greenfriday.fr/nos-missions/>; <https://greenfriday.org.uk/green-friday/>; for IKEA, se (alle læst 12. april 2022).